

Главацька Ю.Л.

Херсонський державний університет

Напрями еволюції стилю байки: від античної до англомовної байки XIX –
XX століть

Байка – один з найбільш розповсюджених в усій світовій літературі жанрів, який має багату і давню традицію. Байки Езопа, Федра, Лафонтена, І.Крилова одержали світову популярність й прикрасили національні літератури.

Байка стоїть на межі поезії і прози. Вона завжди вважалася дослідниками елементарною літературною формою.

Проблеми стилю малих літературних форм, зокрема байки, майже не ставились на порядок денний і не висвітлювались у наукових колах, відтак потребують докладного опрацювання і вирішення. Більше того, ця проблемність існує як стосовно індивідуальних стилів, так і еволюційно-стильової типології байки взагалі й англомовної байки зокрема. Саме це й становить мету даної статті.

Первинна тематика античної (передусім Езопової) байки – це соціальна несправедливість; паралельно з соціально-критичною зароджується тематика, присвячена негативним людським якостям. Байкова творчість на самому початку своєї еволюції визначалась суспільно-політичними відносинами того часу, що зумовлювали саму необхідність виникнення такої форми як байка, образними засобами якої змальовувалися типові життєві ситуації, зіткнення, боротьба Доброго й Злого, Позитивного й Негативного.

З ім'ям Езопа (VI ст. до н.е.) пов'язано становлення прозового риторично-стиислового архетипу байки, який знайшов своє втілення й у віршованій формі і

проходить через всю еволюцію до сучасного етапа. Засновником соціально-критичного стильового архетипу байки теж слід вважати Езопа.

Слід зауважити, що у руслі опису напрямів еволюції стилю байки, ми користуємося терміном "архетип" як "спонтанно діючими стійкими структурами обробки, зберігання та репрезентації колективного досвіду" [1; с. 228], як базовим елементом культури, що формує моральні імперативи духовного життя [2; с.38].

Становлення віршованої байки як самостійної форми пов'язано з ім'ям В.Бабрія, який започаткував поетично-розважальний стильовий архетип байки. Таким чином, в античній літературі спостерігається зародження поетичної віршованої байки, яка існує паралельно з прозовою.

Стильовими рисами античної байки є наступні: діалогічність ("Панчатантра") / монологічність (Езопові байки), стислість (байки Езопа, Федра, Бабрія) / розгорнутість ("Панчатантра"), риторичність(Езоп) / розважальність (Бабрій), сатиричність, повчальність, антитезисність. Переважними функціями байки античності є риторична, дидактична й сатирична. Стилістичні засоби: 1) алегоризація як первинна властивість байки за О. Потебнею [4; с.34], при якій діючі фігури – це носії конкретних рис, так як вторинна, придбана властивість, яку байка набуває тільки в тому разі, якщо починає пристосовуватися до дійсності [5; с.18]; 2) імпліцитна мораль (яскрава ознака Езопової байки); 3) експліцитна мораль (вперше зустрічається у Федра).

Епоха Класицизму (Ж. Лафонтен) – період значних еволюційних змін у розвитку байки, порушення алегоризації, імпліцитної моралі, іронічної манери оповідання. Спостерігаються зміни в ідейному та сюжетному змісті (сюжети античної байки трансформуються в фаблію та народні казки). На цьому етапі свого розвитку байка – це справжня соціальна комедія, мініатюра за розмірами, але насичена великим ідейним смислом, драма, памфлети і яскраві зразки гнівної сатири.

Розвиток російської байки початку XIX ст. (А. Кантемір, І. Крилов, О. Сумароков) пов'язан з народно-національною основою. Це період

переосмислення досвіду світової російської байкарської традиції, органічний зв'язок з дійсністю, з фольклорними джерелами. Російська байка стає "ємним образом російської дійсності" [3; с.304]. І. Крилов акцентує увагу на мальовничому зображенні самої сцени дії, правдивості деталей, психологічній характеристики мови персонажів. Байка цієї епохи стала драмою з обличчями і характерами, поетично окреслюваними. Та чи інша сфера людського життя представлена в своєму словесному "одязі", тобто зі своєю думкою про світ. Таким чином, І. Крилов започаткував розвиток реалістично-сатиричного стильового архетипу байки.

В англомовній літературі поняття байки пов'язане з іменами А. Бірса, Р. Кіплінга та Дж. Оруелла [6; с.105].

Байка Р. Кіплінга (початок XIX ст.) – це не стисле прозове оповідання, а навпаки, великий ємний твір (більш ніж 100 рядків) з елементами віршованості, яка утворюється за допомогою алітерації, асонансу, рифми. Автор показує глибоке проникнення в психологію дитини. Байки склалися як усні розповіді для дітей: в них дається казкова відповідь на питання "чому?" – довічне питання дитини. Байки написані з великою словесною майстерністю, і слово, зі своїми семантичними й фонологічними властивостями, виступає на перший план. Ми знаходимо в тексті гру слів, в якій витончено використано багатозначність; слова підбираються по звучанню, таким чином, утворюючи алітерацію: *stump – thump, plance – dance, hit – bit, cry – sigh, starfish – garfish, crab – dab.*

Інноваційними стилістичними рисами байки є використання авторських неологізмів, які передають смисл через схожість звучання з фонологічною оболонкою вже існуючих слів. Якщо, наприклад, "spotted" значить "плямистий", то слова "spottled" і "sprottled" повинні означати щось схоже; мабуть, за ними стоїть більша ступінь плямистості, тому що звуків в цих словах більше.

Таким чином, слово стає елементом художньої побудови тексту байки не тільки з точки зору семантичного аспекта, а й фонологічного.

З ім'ям Р. Кіплінга пов'язано становлення стильового архетипу байки для дітей і юнацтва.

Байка кінця XIX – початку XX століття (А.Бірз) характеризується стислістю, лаконізмом оповіді, що підкреслює її схожість з риторичною (античною) байкою. Це прозовий твір, сюжету якого надається іронічність та гумористичність завдяки наповненню байки новим "фантастичним" змістом ("Fantastic Fables"). Останній будується не лише на наявно присутніх, а й на припущених, домислюваних смислових елементах (інакомовний образ), які посилюють функцію сприйняття читачем образно-символічного змісту. Суттєвою інновацією є прийом використання понять, які не мають безпосереднього відношення до світу байкових фігур: The Material Interest and the Moral Principle. Стилістичні засоби – гіперболізація, метафоричність, антитезисність – вказують не стільки на повчально-дидактичний характер, скільки на інтелектуально-комічний.

Байка Дж. Оруелла "Скотний двір" (XX ст.) позбавлена ліричності, розважальності при збільшенні семантичного обсягу образу-символа (Napoleon, Snowball). Помітною є інтелектуалізація байки, залучення до сюжету несумірних персонажів. Характерними є такі стильові риси як експресивність, сатиричність, алегоризм. Англійська байка відходить від епічності, набуває певних рис драматичного твору з чітко визначеними персонажами, їх характеристиками, градаціями образів.

Отже, байка як жанр, що заснований на алегоризмі художнього мислення, на обов'язковості дидактичного висновку з твору (за О. Потебнею [4; с.114]). Процес дослідження еволюції стилю байки взагалі, й англійської байки зокрема, здійснено в діахронії та окремо у кожного байкаря.

Література

1. Белєхова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд: Монографія. / Вид.2-е, доп. і перероб. – М., 000 "Звездопад", 2004. – 376 с.

2. Забияко А.П. Архетипы культурные // Культурология XX век / Энциклопедия. Т.1. – СПб: Университетская книга; "Алетейя", 1998. – с.38 – 41.
3. История всемирной литературы в 9 томах. – М.: Наука, 1983. – Том 6. – с.303 – 306.
4. Потебня А.А. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. – Харьков, 1984. – 285 с.
5. Lessing G.E. Gesammelte Werke. – Berlin, 1955/ - 285с.
6. Scott A.F. A Concise Dictionary of Current Literary Terms. – The Macmillian Press Ltd., 1980. – с.105.

Ключові слова: антична байка, архетип, алегоризм, стильові архетипи.

Ключевые слова: античная басня, архетип, аллегоризм, стилевые архетипы.

Key words: antique fable, archetype, allegorism, stylistic archetypes.

Главацька, Ю. Л. Напрями еволюції стилю байки: від античної до англомовної байки 19-20 століть // Матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції “Науковий потенціал світу’ 2004”. – Дніпропетровськ, 1-15 листопада 2004 р. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Том 67. – С. 8 – 11.

